

MANCA ERZETIČ¹

Ruska revolucija skozi prizmo Kosovelovega nazora in poezije

Izvleček: Članek obravnava vpliv ruske revolucije, kot se izpričuje v intelektualni in pesniški ustvarjalnosti Srečka Kosovela. Ta vpliv je večplasten in tudi zapleten, saj se tu prepletajo družbeno-kritični, kulturno-refleksijski, estetski, poetološki in osebni vidiki. Ključna je ob tem Kosovelova okupacija s kriznim položajem humanosti v zgodovinski situaciji Evrope in sveta po koncu prve svetovne vojne, ki zadeva tako posameznika kot skupnost, tako delavca kot narod. Ruska revolucija je tako pri Kosovelu nedvomno vzbudila prepričanje o tem, da bi svet lahko postal humanejši, hkrati pa ga ne moremo razumeti kot "vernika revolucije" v smislu podložnosti revolucionarni ideologiji. To mesto oblikovanja "Nove humanosti" pri njem vsekakor zavzema umetnost.

Ključne besede: ruska revolucija, Srečko Kosovel, ideologija, totalitarizem, Slovenci, kultura

UDK: 821.163.6:323.272(47)"1917"

Russian Revolution through the Prism of Srečko Kosovel's World View and His Poetry

Abstract: The article deals with the influence of the Russian Revolution as evidenced in Srečko Kosovel's intellectual and poetic creativity. Multifaceted and complicated, this influence includes socio-critical, cultural-reflexive, aesthetic and poetological aspects.

¹ Mag. Manca Erzetič je doktorandka filozofije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani in mlada raziskovalka na Inštitutu Nove revije. E-naslov: manca.erzetic@gmail.com.

Of key importance is Kosovel's preoccupation with the crisis of humanity in the historical situation of Europe and of the world in general after the end of the First World War, which affected both individual and community, both worker and nation. While the Russian revolution undoubtedly led Kosovel to believe that the world could become more humane, he cannot be considered a 'believer of the revolution' in the sense of adherence to revolutionary ideology. In his view, the role of creating a 'New Humanity' definitely belonged to art.

Key words: Russian revolution, Srečko Kosovel, ideology, totalitarianism, Slovenes, culture



Prispevek je nastal v okviru širšega premisleka o človekovem položaju v svetu in njegovi umeščenosti v zgodovinsko situacijo 20. stoletja skozi prizmo bivanjskega nazora in poezije Srečka Kosovela² *Ruska revolucija*, ki je bila eden od temeljnih vzvodov (pre)oblikovanja družbenih ureditev 20. stoletju, je vzniknila iz nečloveških bivanjskih in ekonomskih razmer kmetov na podeželju, socialne, gospodarske in politične nemoči delavstva ter političnih, gospodarskih, kulturnih in izobraževalnih privilegijev vladajoče elite, predvsem pa spričo nevzdržnih razmer na frontah druge svetovne vojne.³ A čeprav vse te razmere upravičujejo "upor množic" in zahtevo po vzpostavitvi svobodnejše in pravičnejše družbe, z njimi ne moremo zadovoljivo upravičiti tega, kar je sprožil oktobrski revo-

² Prispevek v okviru raziskovalnega projekta "Kontemporalnost razumevanjskega konteksta ter izražanje osebne in družbene svobode", P6-0341.

³ Podrobneje Hobsbawn, 2000.

lucionarni prevrat⁴: pod "diktaturo proletariata", ki je bila bolj krinka za diktatorske interese novih oblastnikov, "novega razreda", se razvije revolucionarni teror in totalitarizem, ki ga lahko štejemo za nov pojav v politični zgodovini, in hkrati za tistega, ki je bistveno opredelil družbena dogajanja v 21. stoletju.⁵

Ruska revolucija je že takoj po koncu prve svetovne vojne neposredno vplivala tudi na slovensko družbo.⁶ Njen položaj je zaznamovala predvsem narodna razdeljenost med tri države, Jugoslavijo, Avstrijo in Italijo; v vseh treh državnih okvirih Slovenci niso mogli svobodno in avtonomno zaživeti in oblikovati prave samobitnosti, vrh tega se tej narodni in državni blokiranosti pridružujejo še slabe socialne razmere, ki same po sebi kličejo po upor iz hlapčevstva, tako v narodnem kot socialno-političnem okviru.

Pesnika Srečka Kosovela nedvomno lahko štejemo kot pričevalca tega obdobja in razmer v njem⁷, a hkrati je tudi pričevalec še nečesa "višje" oziroma "globlje" segajočega: *krize evropskega človeka, krize evropske humanosti*. Kosovel je seveda zelo dobro občutil, kako se je prva svetovna vojna zarežala v Primorsko, s tem da je bila soška fronta ena izmed najgrozovitejših v svetovni zgodovini na splošno. Bil je priča vzponu italijanskega fašističnega gibanja pod vodstvom Benita Mussolinija – Duceja. Neposredno je spremljal, kako je Italija po Rapalski pogodbi leta 1919 začela s političnim, kulturnim in gospodarskim onemogočanjem "priključenih" primorskih Slovencev. Že leta 1920 se je slovenski narod lahko docela prepričal o tem, kar je prej morda samo slutil, namreč, da mu pod italijansko oblastjo ni

⁴ Glej Rabinowich, 2017; glej tudi spremno besedo Igorja Grdine v Pipes, 2011, ter njegov ekspozé na omizju o ruski revoluciji v organizaciji INR: <https://www.youtube.com/watch?v=8tedAkBNLF4>.

⁵ Prim. Pons, 2017.

⁶ Podrobneje Kermavner, 1967.

⁷ Prim. Pahor, 2008.

(pre)živeti⁸. Hkrati so se naznanjali obrisi nacionalnih trenj v novoustanovljeni SHS, ki so potem trajali in se krepili skozi obdobje obeh Jugoslavij, kljub "bratstvu med narodi" kot najvišje razglašeni paroli poavnojske Jugoslavije. Koroškega plebiscita in njegovih posledic za "slovenski živelj" pravzaprav ni treba posebej navajati, dovolj je statistično navesti, koliko tega življa je danes na avstrijskem Koroškem še preostalo.

Vojaška militantnost in politična represija, pa tudi manipulativna diplomacija so pri Kosovelu nedvomno pustile neko "travmo"⁹ in v njem še dodatno vzbudile občutljivost za *nesvobodnega*, "malega človeka",¹⁰ izhod iz ujetosti pa je pesnik nedvomno videl v *revoluciji človeka* in *umetnosti*. Občutek nemira in melanholiije, bivanjske ujetosti na eni in potrebe po revoluciji za človeka na drugi strani, je pesnik pogosto opisoval s pomočjo pesniških impresij (npr. v

⁸ Boris Pahor neposredno priča o tem, kako so 13. 7. 1920 fašisti požgali Narodni dom, slovensko kulturno-izobraževalno središče v Trstu. Narodni dom se je ob požigu spremenil v "gromozansko ognjeno gmoto, obkroženo z vpijočimi fašističnimi skvadristi" (Pahor, 2008, 23). Kosovel svoja občutja po tem dogodku strne v pesmi *Ekstaza smrti*, obenem pa v pismu Branku Jegliču zapiše: "Saj ni čudno, da je kaj takega mogoče v teh razmerah, ko se vozijo vojaki na mejo in trepečemo, da nas – zaradi naše poštenosti odpeljejo. Hudo mi je in zakaj nisem pri morju vladajočem, da bi se veselil? Čemu? Podrli so grad Slovencev in odprli so vstajo in podprli zavestnost in jo potrdili" (Kosovel, 1977, 283). A slovenski jezik ostaja pereč problem tudi skoraj sto let pozneje, kar je privedlo do nuje po manifestu, dne, 13. 7. 2016, torej na dan požiga Narodnega doma, ko je bila v prostorih Slovenske matice sprožena manifestacija "Zagovor slovenščine" v podporo "ohranjanju" visokošolske in znanstvene rabe slovenščine – v Sloveniji! Glej: <http://www.zagovor-slovenscine.si/wp-content/uploads/2016/09/Vabilo-Zagovor-sloven%C5%A1%C4%8Dine.pdf>.

⁹ Fenomen travme ima sploh osrednjo veljavnost v obravnavah pričevanjske literature, prim. Felman, 1992.

¹⁰ Glej Kosovelovo pismo Branku Jegliču (Kosovel, 1977, 279–285).

pesmih *Premišljevanje, Kraška vas, Z otožnostjo strmim* idr.). V nekaterih Kosovelovih pesmih (npr. *Sferično ogledalo, Pesem številka X; Kons Z; Ej, hej; Napis nad mestom* itd.¹¹) najdemo onomatopoeične izraze za strojnice in drugo mehaniko topniškega obstreljevanja, uporabo plinskih bomb in podobnih uničevalnih sredstev, ki aludirajo na futurizem, vendar tu seveda izostane ideološka navezava, ki je očitna pri njegovem italijanskem sodobniku Marinettiju. Za Kosovela je bilo ključno vprašanje evropejstva in *človečanstva* in ne t. i. družbenopolitične mode (npr. pesem *Tujina in mi*)¹², kar je fašizem tudi očitno bil. Vprašanje človečanstva se v pesmih izraziteje nakaže pri prehajanju iz ekspresionistične¹³ v konstruktivistično poetiko, s katero se je neposredno seznanjal tudi iz ruskih revolucionarnih virov. Na podlagi opravljenih literarnozgodovinskih raziskav lahko ugotovimo, da Kosovel konstruktivizma ni sprejemal

¹¹ S porušenim ravnotežjem med dvema poloma komunikativne zmožnosti in poskusom uravnoteženja s povezavo umetnosti in življenja v Kosovelovih konsih ter njegovem premislekih o sebi in družbenih normah poglabljeno ukvarjala Alenka Jovanovski v članku *Kosovelovi konsi: nelahko ravnotežje med subjektom in družbo*. (Jovanovski, 2005, 91–102, 225–238).

¹² Kosovel, 1974, 41.

¹³ "[Kosovel] ni priznaval niti zgolj idealnega izvora umetnostne smeri niti jih ni imel zgolj za nasprotujoče člene prejšnjim stilom, torej zgolj za dialektično zakonitost znotraj zgodovine umetnosti, je tudi ekspresionizem motiviral predvsem s stvarnim človeškim stanjem in družbo, njegovo vsebino in obliko je vezal na življenje vojnega in povojnega časa. Trdil je, da ekspresionizma ni rodil nazor, niti se ni rodil 'v umetnosti', rodil se je 'v življenju', rodila ga je evropska 'gospodarska vojna', na Slovenskem pa je pognal po vojni 'iz naših obupnih razmer, iz štirikratne razkovanosti naroda'. Nastala je nova doba ali 'doba ekspresionizma v življenju', 'mrtva generacija' te dobe je vsesala 'glad in grozo vojne', hkrati pa začutila, da so v prihodnost obrnjene niti potrgane, da je bila zaprejena v brezpotje kaosa: In rodil se je ekspresionizem iz človeštva" (Zadravec, 1986, 143).

ideološko, temveč se je z njim soočal in spoprijemal na umetniški ravni v iskanju samega sebe.¹⁴

Diferenciacija vloge proletariata

Kosovel je bil dodobra seznanjen s kulturno in politično situacijo v Evropi in po vsem svetu, o kateri so mu poročali tudi njegovi prijatelji in sorodniki.¹⁵ To je nedvomno pogojevalo njegovo razumevanje proletarske revolucije in njene vloge za napredek *človečanstva*. Ob besedi *revolucija* največkrat pomislimo na radikalno spremembo družbenih, ekonomskih in političnih odnosov, ki jo izvede neka *družbena sila*. Latinski izraz *revolutio*¹⁶ pomeni spremembo stanja, vendar imamo, ko govorimo o stanju družbe, opraviti s specifično situacijo, ki presega "golo" stanje, in prav zato lahko privede do družbene spremembe ali do družbenega prevrata. V primeru ruske revolucije je izstopila predvsem revolucionarna vloga proletariata, ki pa je podrejena neki diferenciaciji.

Vprašanje proletarca kot delavca in proletariata kot delavskega razreda tvori osrednji element Kosovelovega izpričevanja *silnosti* revolucije. Revolucijo pri tem razume kot *silo človeka* ter ji zato pripiše obče-človeško smisel. V konkretnem zgodovinskem primeru ruske revolucije se zastopanje *proletarca kot človeka* preobrazi v manipuliranje s proletarcem kot *orodjem*, morda celo *tehniko* revolucije. Ne gre za revolucijo *zaradi človeka*, *zaradi človečanstva*,

¹⁴ Kosovel se je povezoval s konstruktivističnim slikarjem Avgustom Černigojem, s katerim sta leta 1924 urejala glasilo *Konstruktor*. Več o tem Kos, 1986, 248–257; Zadravec, 1986; Vrečko, 1986; Vrečko, 2014.

¹⁵ Npr. Curcio, sestra Karmela, Černigoj, Gspan, Janežič, Leon in mnogi drugi. Podrobneje glej Rojc, 2007; Erzetič, 2010.

¹⁶ Glej vir: <https://www.etymonline.com/word/revolution>; <http://www.fran.si/193/marko-snoj-slovenski-etimoloski-slovar/4291356/revolucija?FilteredDictionaryIds=193&View=1&Query=revolucija>.

marveč za revolucijo "zavoljo" revolucije, torej voljo in moč revolucije, ki kot taka sila nujno *sproža nasilje*.

V opusu Srečka Kosovela je proletarec obravnavan kot tvorni element nove družbe in kot avtonomna oseba. Kosovel ga kot takega ne le izpričuje v pesmih, ki so prežete z javljanjem nihilomelanholije in tesnobe,¹⁷ marveč bistveno mesto proletarca izrecno opredeli *iz prostora in v prostoru umetnosti*. Izrecno to nakaže v eseju *Umetnost in proletarec*:

"Ta razredni boj daje proletarcu življenjsko *silo* in *življenjski* program. Ali brez dovoda duševne kulture ostane ta razredni boj kakor neprižgana luč, ki ne more razsvetljevati kaosa vsakdanjih borb. Ta luč je *umetnost in znanost*. [...] *Umetnost za človeka. Zato, ker je edinole kultura tista, ki lahko prenovi in preobrazi človeka.*"¹⁸

V *Dnevniku VII: Cilji kulture* o revoluciji meni, da: "[r]evolucija pride, ker mora priti, zato ker mora, je problem človeštva. Toda revolucija ni tako enostaven pojem. [...] Revolucija mora priti, popolna *duhovna* revolucija. A ta revolucija se je vedno in povsod začejala v umetnosti in mi smo toliko revolucionarji, v kolikor so bili Prešeren, Levstik, Cankar. Revolucija je *vsebinski* ne formalen pojav. Zrevoltirati svet se pravi, dati mu novo vsebinsko obliko."¹⁹

Problematico "revolucionarnega učinka" povzame tudi v *Dnevniku VII: Zenitizem in Slovenci*: "*Gospoda*: Revolucija je resen problem, največji problem sodobnega človeka in sodobne družbe. Revolucija je etičen problem, ki zahteva znanosti, ne pa takega igrčkanja, kakor hočejo gospodje zenitisti, revolucija je stvarjenje;

¹⁷ Npr. *Balada o svobodnem duhu; Proti človeku; Ekstaza smrti* in mnoge druge.

¹⁸ Kosovel, 1977, 27.

¹⁹ Kosovel, 1977, 658.

konstruktivni princip nove človeške družbe, nove duše, *konstruktivni princip vseh mladih evropskih umetnikov. Revolucija forme je preplitka in prekratkotrajna, revolucija, ki jo oznanjamo, je revolucija vsebine evropskega človeka, revolucija življenja sploh, kajti brez te ne more nastati nova umetnost.”²⁰

Pomembno je, da diferenciacija vloga proletariata, kolikor dosega občečloveško raven, zadeva tudi položaj intelektualca v skupnosti in narodu, še posebej “malem narodu”, kakor sicer sami sebe slikajo in odslikavajo Slovenci. Intelektualec je poklican, da osmisli eksistencialno *partikularnost* na individualni in skupnostni ravni:

“Škodljiva [diferenciacija družbe; op. EM] je zato, ker se je slovenska vodilna inteligenca odtujila potrebam slovenskega ljudstva. [...] Pozabila je [...], da je potreba najti – ako naj ima življenje smisel – cilj svoje borbe, [...] formo življenjske oblike naroda, ako naj Slovenci še ostanemo kot narod. Zato je velik del slovenske inteligence omahnil tja, kamor je kazalo: v Jugoslaviji v jugoslovanstvo, v Italiji v italijanstvo, v Avstriji v nemštvo ... Kajti vsak slaboten, bolan človek rabi opore, tako jo je rabila tudi slovenska inteligenca. Zato je ta slavna inteligenca postala obupno malodušna, ko smo doživeli rapalski dan ter dan koroškega plebiscita. [...] Dejstvo je, da nismo nikoli našli soglasja med slovenskimi življenjskimi vprašanji in med problemi, ki si jih je stavila Evropa, to dejstvo je vzrok naše politične in kulturne zaostalosti v preteklosti in sedanjosti. Preveč smo se ogledovali po Evropi, premalo po sebi.”²¹

Ošibitev partikularnega je seveda idealno mesto za vznik raznarodovalnih, pa tudi totalitarnih tendenc. Kaj je lahko partikularna

²⁰ Kosovel, 1977, 658.

²¹ Kosovel, 1977, 39–40.

protitendenca? Kosovel v eseju *Razpad družbe in propad umetnosti* krivdo za situacijo, ki se je pripetila Slovincem po koncu prve svetovne vojne, sicer pripiše tujcem, a hkrati poudari slovensko oziroma "našo nepripravljenost". "Raje hlapčujemo in sanjarimo, kakor da bi živeli in si vladali. [To je] verna slika našega duševnega življenja. Izmikanje realnosti, bojazen pred trdo in brezobzirno palico vsakdanjosti in kot nujna posledica popolna desorientacija v vseh še tako neobhodnih in važnih življenjskih vprašanj[ih]."²²

Vse to bo seveda postalo pomembno, ko se bodo Slovenci neposredno soočili z učinki dveh totalitarizmov na način, ki jih ne bodo samo ogrožali, marveč bi jih lahko tudi dejansko uničili, eden "od zunaj", drugi pa "od znotraj". Možno je pokazati, koliko je Kosovel slutil ta zgodovinski vihar, ki je prišel nad Slovence, in ga razbral iz nasledkov spopada imperialističnih velesil v prvi svetovni vojni ter fašističnega nasilja nad Slovenci po njej. Seveda pa mu samo pojmovanje totalitarizma kot takega ni moglo biti znano.

Totalitarizem predstavlja posebno obliko družbene diferenciacije, ki bistveno vključuje indiferenco do družbe zavoljo njenega podrejanja interesom revolucije. Gibanja ali stranke so urejene po neki hierarhični strukturi, totalitarizem kot tak pa teži k ukinjanju hierarhičnih razlik in radialni ukinitvi samega političnega delovanja, čeprav je vse "spolitizirano". V totalitarizmu je edino, kar funkcionira, *gnanje neke totalnosti*, pogon, *ki je vedno na delu*. Hannah Arendt v delu *Izvori totalitarizma* navaja, da niti nacionalsocializem niti boljševizem nista nikoli razglasila nove oblike vladavine ali potrdila, da sta s prihodom na oblast in nadzorom državnega mehanizma dosegla svoje cilje.²³ Njuni vladanji sta bili posebne v nečem, česar ne more doseči nobena država ali mehanizem nasilja,

²² Kosovel, 1977, 35.

²³ Povzeto po Arendt, 2003, 409.

temveč le gibanje, ki je stalno v pogonu; to pomeni, da je v stalni nadvladi vsakega posameznika v sleherni sferi življenja. To je funkcija *revolucije zaradi funkcioniranja revolucije*. Tako tudi totalitarni vodja ali voditelj noče avtoritete po strukturi, marveč avtoriteto, po kateri strukture ni.

Kriza človečanstva: revolucija “v” funkciji človeka in revolucija zaradi funkcioniranja revolucije

Ideja revolucije je kot taka pomembna za Kosovelovo poezijo, ne moremo pa na tej osnovi sklepati o povsem konkretni Kosovelovi ideološki prepričanosti in pripadnosti.²⁴ Med Kosovelovim zagovorom revolucije in diktatom ruske revolucije je bistvena razlika glede revolucionarne namere in mere: revolucija “v” funkciji človeka ali revolucija “*kot*” *taka* (revolucija kot gola funkcija)²⁵. Kosovel –

²⁴ O svoji nevpletenosti v zagovor katerekoli politične stranke ali politično naravnane umetnostne struje (npr. za razliko od Marinettija, ki je preko futurizma množično uglaševal umetnost s fašistično propagando oziroma oglaševal fašizem), je Kosovel spregovoril v predavanju *Propad sodobne družbe in umetnost*: “Predno začnem stvarno predavati, vas opozorim, da ne predavam niti v geslu kake politične ali kake umetnostne struje. Meni so vse politične struje enako zoprne, da, celo sovražim jih, a vse umetnostne struje so mi enako prijazne.” (Kosovel, 1977, 807).

²⁵ Tako recimo Dušan Kermavner z očitno namero ideološke diskretizacije Edvarda Kocbeka ob petdeseti obletnici oktobrske revolucije leta 1967 pomenljivo zapiše: “V nasprotju s Kocbekovim neumevanjem komunistične ideje, češ da je do 22. junija 1941 predstavljala nekakšno oviro za boj ‘majhnega in ogroženega naroda’, ker da ga je obvezovala k nekemu ‘čakanju na strategijo in taktiko svetovne revolucije’ in k nekakšnemu opičjemu posnemanju oktobrske revolucije, je zgodovinsko dejstvo, da je bila ta ideja največja pobuda za razvijanje slovenskega ljudskega boja za družbeno in narodno osvoboditev ustrezno posebnim slovenskim okoliščinam – s Sovjetsko zvezo, izšlo iz oktobrske revolucije, kot mogočno moralno-politično oporo in zaveznico do naše osvoboditve v maju 1945”. (Kermavner, 1967, 1080).

za(*radi*) človeka – postavi revolucijo v funkcijo človečanstva in umetnosti, nikakor ne zaradi funkcioniranja oblasti ali celo totalne oblasti.

“Literarni center konstruktivistov”, ki je deloval od leta 1924, se je zavzemal za izrazito “zavestno” in “tehnizirano” umetnost, želel postati resnični “odsev organiziranega navala delavskega razreda”,²⁶ a Kosovelov pogled na vlogo umetnosti je v tem pogledu očitno bil “deljen”. Seznanjen je bil tudi s konstruktivistično estetiko Kandinskega, ki je v primerjavi s tedanjo boljševiško ideologijo oziroma leninizmom zastopal drugačno stališče o človekovem smislu in pomenu svobode.²⁷ Kosovel je bil seznanjen tudi s konstruktivističnim pogledom Ela Lissitzkyja in pisatelja Ilje Ehrenburga, ki sta v letih 1921–1923 izdajala konstruktivistično revijo *Vešč*. Po mnenju literarne zgodovinarke Tatjane Rojc je Kosovel *konstruktivistično oblikovno logiko* uresničeval z *navidezno racionalnim postopkom*, preko katerega je *stopnjeval emocionalno dinamiko, idejno in etično udarnost pesniške volje*, iz česar lahko sklepamo, da je to *gibanje* prevzel od t. i. ‘*vitalne konstruktivnosti*’.²⁸ S poskusom konstruktivističnih

²⁶ Prim. Kos, 1986, 248–256.

²⁷ Pismo Kandinskega Schönbergu, aprila 1923: “Cenim Vas kot umetnika in kot človeka, verjetno najprej kot človeka in peke kot umetnika. V takih primerih je narodnost res poslednja stvar, o kateri razmišljam – povsem ne bistvena je zame (...) Samo med svobodnimi ljudmi se lahko pogovarjamo o tem. Kdor ni svoboden, to narobe razume. (...) Malo nas je, ki si lahko dovolimo na neki način notranjo svobodo. (...) Ni velika sreča to, da je človek Žid, ali Rus, ali Nemec, ali Evropejec. Veliko bolj pomembno je biti človek. Vendar mi moramo stremeti po tem, da postanemo “nadčlovek”. To je naloga redkih posameznikov” (navedeno po Rojc, 2007, 290). Rojčeva v nadaljevanju meni: “To so trditve, ki povzemajo znano Kosovelovo trditev: “*Moje življenje je moje, slovensko, evropsko in večno*”, ki se, seveda, v nobenem oziru ne navezuje na posameznika na Nietzscheja, ampak, nasprotno, vodi v razmišljanje o vlogi posameznika, človeka, znotraj neke generacije, ki pravi Schönberg, ne pozna več sanj” (Rojc, 2007, 290).

²⁸ Glej Rojc, 2007, 290.

pesmi skuša umetniški koncept pokazati kot možen vidik revolucije za človeka, s pomenom, kot ga je sam dojemal v geopolitičnem okviru razmer in razmerij – pomen *naroda* nad *državo*,²⁹ da se slovenski narod duhovno “premakne” iz stanja, v katerem se je znašel po prvi svetovni vojni. Za Kosovela je bila *umetnost* edina možnost iz *krize človečanstva*, v katero je bila tedaj ujeta Evropa, *norišnica racionalnih duhov, norišnica civilizacije*.³⁰

Kosovelova nihilomelanholija je namreč posledica “utrujenosti” od človečanstva. Utrujenost, za katero pesnik pravi, da pride zato, ker ni “vsako naše delo za človeka, v njegovem imenu, zanj in za vse [...]”. Zato omahujemo in omagujemo, ker ni sile v nas, ne resničnosti. Zase delamo, pa umiramo ob obloženi mizi, ob svetlem soncu, ker ni sile v nas, ki bi nas gnala skozi življenje kakor osvajalce, ki morajo zmagati”.³¹ Za delavca, *človeka novega časa*, obstaja po pesnikovem mnenju samo ena odrešitev: “rešitev sebe v ljudeh, rešitev človeka v človeštvu. In to je pomenilo človečanstvo. [...] Človečanstvo, delo za človeka.”³² Ali kakor pravi pesnik: “Videl sem nalogo, ki jo ima nova umetnost: človečanstvo. Odkriti mora krinko civilizacije, ki je bolna, ker je bolna družba, odpeti mora njegovo srce in odpreti pot od človeka do človeka. [...] Zapadna civilizacija mora umreti, zapadna “umetnost” mora umreti in umrla bo, kakor

²⁹ “**Narod je nad državo*, ker je narod organičen, naturen in upravičen, a *država* mehanična, politično gospodarski faktor. Slovenski narod obstoja kljub temu, da je 1/3 Slovencev pod Italijo in [n]emško Avstrijo, kakor je obstojal slovenski narod tudi pod Avstrijo. Država je mehanična oblika družbe, izpremenljiva, ker jo točno poznamo. Narod *zatega delj ostane, ker je v bistvu neznanka, ki jo iščem v bistvu narodnosti. A eno je narod je nad državo.” (Kosovel, 1977, 658–659).

³⁰ Glej esej *Kriza človečanstva*, Kosovel, 1977, 31.

³¹ Kosovel, 1977, 31–33.

³² *Ibid.*, 32.

se že pri nas pozna ...Kajti kjer ni življenjske osnove, ne more nastati življenje. In tu je ni.”³³

Te “življenjske osnove” za razrešitev *krize človečanstva* pa ni ne premogel ne zmogel noben od oblastnikov, ne car, ne stranke, ne boljševiki. Krize človečanstva ni rešila prav nobena revolucija doslej in tudi danes ne kaže, da bi bili kaj bližje temu. Kosovelovega približevanja in zbliževanja z revolucijo kot preobrazbo človeškosti in družbenosti ne moremo soodnosno postaviti ob idejo ruske revolucije, temveč jo lahko zgolj sopostavimo revolucionarni spremembi, ki si jo je želel “narod-proletarec” po vzoru ruske revolucije izboriti za izboljšanje družbenopolitičnih pravic. Jasno je, da ne gre za podporo ideologiji, ki so se je boljševiki posluževali pri implementaciji diktature proletariata, pa potem pri kompletizaciji internacionalnega komunizma.

Ob tem se nam porajajo vprašanja o stanju “blokiranoosti” človeškosti, ki zadeva možnost upora zaradi doseganja bolj človeške in bolj pravične družbe. Od kod pravzaprav ta *upor*? Odgovor je nemara položen v sam smisel in tudi smotre humanosti, ki so postavili vprašanji spričo nemoči *novega* humanizem. Zakaj nove humanosti človeka vendarle ni mogoče zastavljati revolucionarno? Je v humanosti sami podan povod, da po eni strani sili v revolucionarnost, a hkrati tega vprašanja ne more razrešiti?

Če se za zaključek vrnemo k oznaki Boris Pahorja za Srečka Kosovela “*Pričevalec zaznamovanega stoletja*”,³⁴ lahko samo rečemo, da je oznaka več kot na mestu, prav tako pa tudi zaznamek “zaznamovano stoletje”. Tisto, kar bolj od vseh svetovnih spopadov, totalitarizmov, vstaj, znanstvenega in gospodarskega napredka, pa revščine in obupa zaznamuje 20. stoletje, je *kriza* človeškosti; vprašanje,

³³ *Ibid.*, 32–33.

³⁴ Pahor, 2008.

kaj je človek in kaj človeškega je ostalo na človeku. Pesem in misel Srečka Kosovela neposredno izpričujeta to vprašanje. Kosovel ni zgolj pričevalec človeških razmer, marveč je predvsem pričevalec tega, čemur je človek kot človek po svojem smislu priča. Kosovelova misel in pesem spričo tega ni nikakršna "pričevanjska literatura", ki je danes celo v modi, marveč pomeni neposredno izpričevanje smisla človeškosti, kolikor tvori smisel pričevanjskosti na splošno.

Bibliografija

ARENDT, H. (2003): *Izvori totalitarizma*, Ljubljana: Študentska založba.

ERZETIČ, M. (2010): *Neevropski vplivi na poezijo Srečka Kosovela (Vpliv Rabindranatha Tagoreja)*, Nova Gorica: UNG.

<https://www.etymonline.com/word/revolution>;

<http://www.fran.si/193/marko-snoj-slovenski-etimoloski-slovar/4291356/revolucija?FilteredDictionaryIds=193&View=1&Query=revolucija>. (Dostop: 27. 5. 2018.)

FELMAN, SH. (1992): *Testimony: Crises of Witnessing in Literature, Psychoanalysis and History*, New York and London: Routledge.

HOBBSAWN, E. (2000): *Čas skrajnosti. Svetovna zgodovina 1914-1991*, Ljubljana Sophia.

JOVANOVSKE, A. (2005): "Kosovelovi konsi: nelahko ravnotežje med subjektom in družbo", *Kosovelova poetika*, posebna števila revije *Primerjalna književnost*, 28, 91-102, 225-238.

KERMAVNER, D. (1967), "Oktobrska revolucija in Slovenci", v: *Oktobrska revolucija in Slovenci. Nacionalno vprašanje v Jugoslaviji v teoriji in politiki KPJ - KPS, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja VII/1-2* (1967), 1057-1080.

- KOS. J. (1986): "Slovenska literatura in zgodovinska avantgarda", *Slavistična revija*, 34, 248–257.
- KOSOVEL, S. (1964). *Zbrano delo 1*, Ljubljana: DZS.
- KOSOVEL, S. (1974). *Zbrano delo 2*, Ljubljana: DZS.
- KOSOVEL, S. (1977): *Zbrano delo 3/1*, Ljubljana: DZS.
- PAHOR, B. (2008): *Srečko Kosovel: pričevalec zaznamovanega stoletja*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- PIPES, R. (2013): *Kratka zgodovina ruske revolucije*, Ljubljana : Študentska založba, 2013.
- PONS, S. (2017) *Svetovna revolucija. Zgodovina mednarodnega komunizma: 1917–1991*, Ljubljana: Sophia.
- RABINOWICH, A. (2017): *Boljševiki prihajajo na oblast. Revolucija leta 1917 v Petrogradu*, Ljubljana: Sophia.
- ROJC, T. (2007): *Mon cher ami – DRAGI SREČKO ... Neobjavljena pisma Srečku Kosovelu*, Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- VREČKO, J. (1986): *Srečko Kosovel, slovenska zgodovinska avantgarda in zenitizem*. Maribor: Obzorja.
- VREČKO, J. (2014): *Konstruktivizem i Kosovel*. Moskva: Centr knigi Rudomino.
- ZADRAVEC, F. (1968): *Oktobrska revolucija in slovenska literatura*, Murska sobota: Pomurska založba.
- ZADRAVEC, F. (1986): *Srečko Kosovel (1904-1926)*. Koper, Trst: Lipa in Založništvo tržaškega tiska.
- ZADRAVEC, F. (1986): *Slovenska ekspresionistična literatura*, Murska Sobota, Ljubljana: Pomurska založba in Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- STALIN, I. V. (1948). *Vprašanje leninizma*. Ljubljana: CZ.